

КОНВЕРГЕНТТІ АҚПАРАТТЫҚ ӨНДІРІС – ШИРАҚ ЖҮЙЕ

Күн өткен сайын күрделеніп, көздің жауын алып түрленген дүниенің ажырамас бір бөлшегіне айналып күннен-күнге құрылымы, көлемі, түр-сипаты өзгеріп, тоқтаусыз дамып келе жатқан ақпарат көздерінің жиынтығы қалтамыздағы смартфон медианың перспективті даму модельдерінің біріне айналып та үлгерді.

Ағылшын тілінде «бір нүктеде жинақталу» дегенді білдіретін *конвергенция* (*convergo – жанасу, қосылу*) сөзі биология, этнография, тіл білімдерінде үйлестіру, жанастыру үдерістерінің баламасы ретінде қабылданғанына да біраз уақыт болды [1].

Бұл ақпараттық және коммуникациялық технологиялар интеграциясының бірыңғай ақпараттық ресурсқа бірігу процесі.

Жаңа заманғы медиа – компаниялар ақпараттық және ойын-сауықтық өнімдерінің өз спектрлерін кеңейтеді және медиа өнім берудің «жаңа» формаларын қолданады: ол – онлайн газет, интернеттегі радио, веб-теле көрсетілім. Яғни, бір таратушы құрылғы ішіне әр түрлі коммуникация құралдарын – визуалды, мәтіндік, дыбыстық және сөйлеу – біріктіруге мүмкіндік туды [3].

«Түбінде журналистердің дені мобильді телефон компанияларына қызмет етеді» деп 1996 жылы Луис Робертсон деген шетелдік журналистің айтқаны айна қатесіз келді. Кәдімгі репортердің түсіріліміне керек дәстүрлі құрылғылары қолындағы блокноты мен микрофонын, диктофонын, иығындағы ауыр телекамерасын, артында шұбатылып жататын сансыз сымдарды бүгінгі заманда тек кәсіби мамандарға ғана тән дүние емес, төс қалтаға сыятын смартфон айырбастады. Сол себепті онлайн режимде оқиға орнынан редакцияға тікелей репортаж беру конвергентті журналисті басқалардан ерекшелейді.

Дигитализация, былайша айтқанда, компьютерлік парктің ұлғайтылуы мен контенттің цифрлық түрі жетілдірілуі – бір тұлғаның бірнеше қызметті қатар атқара алуына жол ашады. Бұл тұрғыда журналистің бойынан *репортер, жазушы, фотограф, дизайнер, әдеби редактор, вёрстка жасаушы, жүргізуші, монтаж жасаушы* деген сынды сан қырлылықты кездестіруге болады [1].

Танымал блоггер, интернет-журналист Асхат Еркімбаев Америка университетінде магистратурада оқып жүргенін-

де кітапханада 2006 жарияланған «Emerging Issues in Contemporary Journalism» деген кітапты парақтап отырып «What is convergence?» (Конвергенция дегеніміз не?) деген сауалға Джеф Роу деген зерттеушінің жауап бергенін оқиды. Көңіліне қонған анықтама болған соң, әуелі ағылшыншасын сосын қазақша аудармасын көрсетеді:

«Melding the media in a way that makes sense for readers, listeners and viewers. News stories are presented throughout the day on different mediums in logical sequences as they develop and as people in their daily life can access them» (Jeff Rowe)

Оқырман, тыңдарман және көрерменнің ыңғайына қарай медианың өзара бірігуі. Адамдар оңай танып, білуі үшін жаңалықтар күні бойы өзара үндескен медиаларда ұсынылып, толықтырылып отырады (Джеф Роу).

Дәл осы осы мақаласында Асхат Еркінбай ағамыз: ««Азамат kz» деген апталық болған. Апталық газет әдеттегідей жұма күні таңертең дүңгіршектерге түсуі тиіс. Газеттің екінші бетінен басқасын көбіне дүйсенбі, сейсенбі күндері дайындап, беттеп, «читкаға» беріп қоятынбыз. Сәрсенбі мен бейсенбі күндері бірінші мен екінші бетті соңғы жаңалықтармен толтырамыз. Жаңалықты қайдан аламыз? Редакцияда газет шығарып отырғандар теледидар мен радионы қосамыз, Интернетті шарлаймыз. ТВ мен Интернеттегі ақпаратты газеттің тіліне салып, оқырманға ұсынамыз. «Газеттің екінші бетінде міндетті түрде соңғы ақпараттардың болуы, газетті газет қылып көрсетеді» деген ой болды. Қазір ойлап отырсам, сол кездің өзінде біз *конвергентті* болыппыз. Бар айырмашылығымыз – ақпаратты қалың оқырманы бар Интернетке емес, аз ғана таралымы бар газетке бейімдеппіз» деп сыр шертеді [2]. Ал, енді қазір БАҚ-та осындай конвергенттілік қаншалықты деңгейде? Жалпы бізде конвергентті редакциялар бар ма? Осы сұраққа жауап іздеу барысында біраз интернетке шұқшиюымызға тура келді. Байқағанымыздай «...біз әлі жөндеп меңгере алмай жүргенде интернетіміз телефонға көшіп кетті. Ертең интернет көзілдірікке көшуі мүмкін. Одан кейін адамның тіліне көшіп кетуі мүмкін. Кәдімгі ауызша сөйлеп отырып-ақ интернетте сөйлеп отыра беруіміз мүмкін. Оған да барамыз. Бүгінгі интернет (ғаламтор) өзі дұрыс пайдалана білмесе кедергіге айналады. Дұрыс пайдалана білсек қана бізді интернет үлкен трамплин болып алға лақтырады. Ал, ол үшін біз интернетті оқытуды қолға алуымыз керек. Қоғамдағы технологиялық процестерден қалып қоятын болсақ, журналис-

тиканың мүлде керегі болмай қалады. Неге десеңіз журналистика мүлдем басқа кейіпке еніп кетуі мүмкін. Мысалға, блоггер журналист пе? Кейін журналистік қызметтерді сол блоггерлер атқаруы мүмкін. Одан кейін барып «блоггердің» орнына «слоггер» шығуы мүмкін. Одан кейін кәдімгі айтыс ақындарынан журналист жасап алуымыз мүмкін. Демек, технологияның даму процестерін міндетті түрде меңгеруіміз керек» деп ҚР Президенті сыйлығының иегері, ҚР мәдениет қайраткері, Қазақстан Журналистері академиясының академигі, талантты журналист Серік Жанболат ағамыз айтқандай конвергентті деп айта алатын БАҚ құралдары жоқ емес екен. Басқасы басқа күнделікті шығып тұратын мерзімді басылымдарымыздың, яғни ақпарат көзінің ең алғашқы түрлерінің бірі газет пен журналдарымыздың халін білмекке баршамыз білетін Baq.kz ақпараттық порталындағы Қазақстандық БАҚ деген бөлімге кіріп едік бірте-бірте заманауи бағытқа көшіп, интернет бетіне беттеген басылымдар қатары едәуірлігіне көзіміз жетті. Нақтырақ айтсақ 50-ге жуық газет пен 10-ға жуық журналдардың сайтына кезіктік. Заманауи қазақ газеттерінің көшін бастап тұрған:

1. Апта жаңалықтарын толықтай бере отырып, «Айнаline» жастар потралына, «Astana TV», «radioNS», «Түркістан», «ЛИТЕР» газет-радиоларына жүгіртпе жолмен сілтеме жасалатын, «Айқын арнасы», «Фото-репортаждар» сурет галереясы бар «Айқын» Республикалық қоғамдық-саяси газеті мен

2 «Алаш.TV» видеолар жиынтығы, «Алаш жұлдызы» радиосы, «Сен тұр – мен айтайын» блогтар шеруі, «Тіл – тас жарады...», «Алаш прозасы», «Алаш поэзиясы», «Сұрақ-жауап», «Кеңес» айдарлары, «Kaz.tengere.kz»-кесілтемесі бар «Алаш айнасы» республикалық қоғамдық-саяси интернет газетінен басқа дамушы:

3. ПДФ нұсқасын жүктеп алуға болатын және де IT жаңалықтар тізбесі бар Жамбыл облыстық газеті «Ақ жол»

4. Жаңалықтарына қатысты видео материалдар берілген. Әрі мақалаларға байланысты оқырмандар пікір қалдыра алатын Ақтөбе облыстық қоғамдық-саяси газеті «Ақтөбе»

5. Үш тілде арнайы беттері, «Бейнежазба», «Фотокөзқарас», «БАҚ-қашолу», «Сұрақ-жауап» айдарлары, «Президент». «Парламент». «Үкімет» порталдарына сілтемелері, аймақтық «Мекен-жайлар», «Телефондар», «Сауалнамалар» бар, қысқасы жарнамасы жақсы жолға қойылған мұнайлы астананың бас газеті «Ақ жайық»

6. «Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты», «Алматы қаласының ресми интернет-ресурсы», «Вечерний Алматы», «Baikadam Business News» секілді баннерлері, «Пікірлер», «Polls» яғни сауалнамалары бар Алматы қаласы әкімдігі мен қалалық мәслихаттың ресми басылымы «Алматы ақшамы».

7. «Оқырман отауы» айдары, «Пікірлер», «Баннерлер», Серіктестері: «Ақиқат» ұлттық қоғамдық-саяси журналы, «Экономика» республикалық апталық газеті, «Үркер» қоғамдық-саяси, әдеби журналы, «Мысль» – республиканский общественно-политический журнал, «Уйғур авазы» республикалық қоғамдық-саяси газеттеріне сілтемесі бар, кириллица, латын, (төте) араб жазуымен шығатын Ұлт газеті «Ана тілі».

8. Газеттің ПДФ форматынан бастап, «Таңдаулы» видео жиынтығы, «е-Астана» басқармалардың web-ресурстары, Электрондық әкімдік «E.Astana.kz», «Сенім телефондары», «Елбасы кітапханасы» баннерлері, «Сауалнама» айдары бар республикалық қоғамдық-саяси газет «Астана ақшамы».

9. «Пікірлерден» бөлек «Басылымдар» айдарымен «Жас ғалым» балаларға арналған республикалық, ғылыми танымдық журналына, «Қазығұрт kz» ақпараттық-танымдық, әлеуметтік-мәдени журналына, «Мектеп» республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық журналына сілтемелері бар, «Қазинформ», «Vnews.kz», «Baq.kz» жаңалықтарын беріп отыратын Шымкент қаласынан шығатын республикалық ақпараттық басылым «Алтын Ұя».

10. Видео, фото галереялары, әртүрлі баннерлері бар Жамбыл облыстық жастар газеті «Арай».

11. Баннерлері, Видеосы, пікір қалдыратын орыны бар «Атырау» облыстық қоғамдық-саяси газеті.

12. Жүгіртпе жолдан бастап, әрбір айдарының мәнділігімен есте қалатын «Қала мен Дала» республикалық әлеуметтік-саяси газетінің сайты.

13. Пікірлер мен жарнама жариялауы өз алдына, «Сайттан іздеу» кеңейтілген іздеу жүйесі, «Фото архиві», газеттің ПДФ нұсқасы, «Біздің блогтар», «Фейзбук» айдарлары, Google play, AppStore, Windows Phone қосымшалары бар «Егемен Қазақстан» республикалық қоғамдық-саяси газеті.

14. «Жас Алаштың мультимедиялық жобасы», «Фото өнер», «Айтылған сөз», «Хабарлама», «Оқырман хаттары», «Редакцияға хат», «Тілшілермен байланыс» айдарлары мен «Мұрағат» бөлімі бар республикалық газет «Жас Алаш».

15. «Заманауи бейнебаяндар», «Фотосуреттер», «Жаңа кітап», «Керек кеңестер», «Біздің газеттер» айдарлары мен «Қысыр әңгіме», «Түнжарым», «Қызық газет», «Тылсым дүние», «Заңнама», «Ауырмаңыз», «Кәлима», «Шартарап», «Сәуегей» газеттеріне сілтемелері бар «Замана» газеті.

16. «Сауалнама», «Ел бірлігі TV», «Қазақстандық газеттер не дейді?» газеттерге шолу айдарлары бар оңтүстік қазақстандық облыстық газет «Ел бірлігі».

17. «Біздің сұхбат», «Сөзжебе», «Антитеза», «Сауалнама», «Блогтар», «Фотоэтиюд», «Суреттер сөйлейді», «Бейнебаян», «Партнеры» секілді айдарлардан тұратын «Жас қазақ» газеті.

18. «Заң TV», «Фотогалерея», «Сауалнама», «Серіктестер» тәрізді айдарлары бар «Заң медиа» газеті.

19. Видеолары мен Сауалнамасы бар «Қазақ үні» ұлттық порталы.

20. Әрқилы «Баннерлері» мен «3D Тур», «Сауалнама» айдарлары бар «Қазақстан Zaman» газеті.

21. «Сауалнама», «Видео» айдарлары мен қазақ-орыс тіліндегі «Анықтамалығы» бар республикалық қоғамдық-саяси газет «Мұнайлы Астана».

22. «Афиша», «Сілтемелер» айдарларымен «Twitter» жаңалықтарына, «Ақорда», «ҚазАқпарат», «24 kz» жаңалықтарына шолу жасап отыратын облыстық газет «Қостанай таңы».

23. «Хабар», «Қазақстан», «Kazinform», «Kazakh TV», «Казахстанская правда» БАҚтарына сілтемелер жасап, тұрақты шолу жасап отыратын қоғамдық-саяси апталық «Ордабасы оттары».

24. «Сауалнамасы», Қазақстан Республикасы Президентінің, Үкіметінің, Парламентінің ресми сайттарының, Қарағанды қаласының облыстық және қалалық әкімшіліктерінің ресми сайттарының баннерлері бар «Орталық Қазақстан» газеті.

25. «Пікір», «Блогтар», «Біздің жобаларымыз», «Байқаулар» айдарлары бар «Сарыарқа самалы» Павлодар облыстық газетінің сайты.

26. «Фото галереясымен» ерекшеленетін «Семей таңы» газеті.

27. «Пікір», «Фотогалерея» айдарлары бар «Отарқа» Екібастұз қалалық газеті.

28. «Фотобаян», «Қызықты материалдар» айдарлары мен әртүрлі «Баннерлері» бар республикалық қоғамдық-саяси газет «Президент және халық».

29. «Фотоэтиюд» пен «Фотоайыптауы» бар «Солтүстік Қазақстан» облыстық қоғамдық-саяси газеті.

30. «Фотогалерея» айдары, сұрақ-жауабы, жарнамалары, жүгіртпе жолы бар «Уақыт» ақпараттық порталы.

31. ПДФ нұсқасы, жарнамасы, «Суреттер сөйлейді», «Бәйге», «Бейнебаян» айдарлары, Қазақстан Республикасы президентінің ресми сайтына, Қызылорда облысы әкімдігінің ресми интернет-ресурсына сілтеме жасалынған Қызылорда облыстық газеті «Сыр бойы».

32. «Фотоальбом», «Сауалнама», «Серік-тестер» айдарлары бар «Тарбағатай» аудандық қоғамдық-саяси газеті.

33. «Блогтар», «Бейне», «Сауалнама» айдарлары бар халықаралық саяси апталық газет «Түркістан».

34. «Бейне» айдары мен тұрақты жарнама жарияланымы бар қазақ диаспорасының газеті «Шалқар».

35. «Сауалнама», «Оқырманнан хат» айдарлары мен «Баннерлері» бар республикалық қоғамдық-саяси тәуелсіз апталық «Халық».

36. ПДФ нұсқасынан бастап, «Бүгінгі галерея», «Бір тамшы ой», «Көзқарас», «Видео-лар» секілді айдарлары бар «Шымкент келбеті» қоғамдық-саяси газетін, бұдан бөлек әрине, «Арқа ажары» газетін, «Ауыл арайы», «Ауыл жаңалығы (Сельская новь) газетін», «Әділет» Ұлттық апталығын, «Дидар» Шығыс Қазақстан облыстық газетін, «Ислам және өркениет» Қазақстан мұсылмандарының діни-танымдық газетін, «Zaman Қазақстан» газетін, «Қазақстан Мұғалімі» республикалық газетін, «Қызмет» интернет басылымын, «Сарбаз» республикалық әскери-патриоттық газетін, «Шарайна» Сәтбаев қалалық газеттерін айтуымызға болады.

Ал, журналдарға келетін болсақ:

1. «О, кино!», «Блогтар» айдарларымен жарық көретін «Akjunis.kz» интернет-журналы мен

2. Видео материалдарымен ерекшеленетін тарихи, танымдық тәрбиелік журнал «Дананы».

3. «XX ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ зиялылары», «Жеке блогтар», «Фотогалерея», «Бейне-материал», «Топ мүшелерінің блогтары» айдарларымен жүргізілетін «Алаш» академиялық клубын.

4. Әдеби-көркем және публицистикалық журналы «Әлем әдебиетін».

5. Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығы мен кітап оқуға деген қызығушылығын дамыту және мәдениеті мен ақпараттық

күздіреттіліктерін жоғарылату мақсатында ашылған «Балақан» электронды кітапханасын.

6. Керемет кеңеске толы республикалық басылым «Жүз жасаңыздарды» айтуымызға болады [5].

Бұл бер жағы ғана. Біз тек, «Baq.kz» ақпараттық орталығында тіркелген газеттер мен журналдарды ғана санамаппа беріп отырмыз. Яғни, Қазақстандық баспасөздің заманауилану процесі, интернет-журналистикаға көшіп, мульти-медиадануы жаман қарқында емес. Жоғарыда келтірілген БАҚ құралдарының барлығын конвергентті журналистиканың талаптарына сай деп айта алмағанымызбен қозғалыстың барлығын байқадық. Қазақстандық БАҚ-тағы конвергентті журналистиканың жарқын мысалындай болған Azattyq.org, Tengrinews.kz, Khabar.kz, Kaztv.kaztrk.kz, Alashainasy.kz, Aikyn.kz-терді әрине ауыз толтырып айта аламыз. Бірақ, дегенмен де қазақ журналистикасының көшін сүйреп кейінгі жастарымыз журналистиканың мульти-медиадануы мен конвергенттелінуін дұрыс ажыратып алса дейміз.

Шыны керек, көп адам конвергентті журналистиканы – әмбебап журналистика деп түсінеді. Мысалы, белгілі бір сайтта фотосы, видеосы, аудиосы бар мақала болса болды конвергентті мақала деген түсінік бар. Өйткені, мұнда мәтіннен бөлек, фото да, видео да бар. Бірақ, сөзіміздің басында айтып кеткеніміздей конвергент деген ұғым: әртүрлі тараптан бір нүктеге оралу деген мағынаны білдіреді. Ол қалай деген сауалға келсек, Мысалға, бір медиахолдингті алайық. Медиахолдингтің қол астында бес газет, екі телеарна, бір радио, бір сайт бар деп есептесек, осы аталған БАҚ-ы бір оқиғаны баяндай келіп, «қосымша ақпараттарды мына сайттан көре аласыздар» деп сайтқа сілтеме жасаса, бұл – конвергентті журналистика болып шыға келеді. Себебі, газет-журнал, телеарна, радионың бәрі ақпаратты «сайттан» таба аласыздар деп тұр. Яғни, ақпарат бір арнаға келіп тоғысқан. Конвергентті журналистика дегеніміз осы. Кітапта бұны ғылыми тілде былай дейді: «Қорытындылай келе, конвергенция дегеніміз – әртүрлі медианың немесе мединституттардың оқиғаны қызықты, интерактивті баяндау үшін бір платформаға тоғысуы деп түсінеміз. Интернеттегі әртүрлі медиа түрімен оқиғаны баяндайтын журналисті мультимедиа журналисі деп танимыз. Мультимедиа журналисі мәтін жазуды да, аудиофайлдармен жазып, өңдеуді де, видео түсіріп, оны монтаждауды да меңгеруі тиіс» [4].

Яғни, ақпарат Интернетте, радиода, телевидениеде, баспасөзде қалай көрініс табатынын елестете алуы қажет. Интернетке түсірілетін видеонь, үнхабардың, мәтіннің теле мен радио станцияға жіберілетінінен айырмасы қандай, қандай сілтеме мен графика болғаны тиімді, жанры қандай, мәтіннің тілі қандай, т.с.с. қоса:

1. Жаңалық материалдарды онлайн ресурстары үшін өңдей алуы;

2. Аудио және видео материалдарды Интернетке жүктей алуы;

3. Видео-репортажды түсіре білуі;

4. Фотосуреттерді жасай білу, сонымен қатар оларды Интернетке жүктей алуы білуі;

5. Компьютерде жедел жұмыс істей алуы;

6. Интернет желісінде бағдарлай білуі;

7. SMS-хабарлама түрінде жаңалықтарды жасай білуі;

8. Мүмкін болатын бүкіл компьютерлік бағдарламаларды қолдана алуы;

9. Wi-Fi арқылы бірден басылымға, нөмірге және сайтқа ақпарат бере алуы;

10. Мүмкін болатын барлық блогтарды жүргізе білуі;

11. Сапалы ақиқаттар мен мәліметтерді тере алуы;

12. Кез келген уақытта байланыста болуы қажет.

Ең бастысы ақпараттың бірнеше медиа платформада көшіп жүретінін есте жақсы сақтауы тиіс. Конвергенцияда мұны «мультимедиа ша ойлану» дейді. Қысқашалап айтқанда конвергенттілік болуы үшін ТВ-Радио-Газет = Интернет болуы керек [2], [3].

Бір қарағанда мультимедиа не, конвергентті не, айырмашылығы жоқ сияқты көрінеді. Бірақ, конвергенция мультимедиа сөзінің баламасы емес. Конвергентті редакцияның өзі мультимедиа болып келеді. Алайда, мультимедиа редакцияға міндетті түрде конвергентті болу тағы да шарт емес. Мультимедиа редакция болу үшін конвергентті редакция секілді барлық медиа платформада ақпарат тарату міндетті емес. Тек, арнайы сайтта мультимедиа контент ұсынса жеткілікті болады [4]. Енді сөзіміз тағы да жүйелі, дәлелді, түсінікті болуы үшін «Редакцияда әр адамның өз міндеті бар» дейтін Асхат Еркімбаев ағамыздың «Emerging Issues in Contemporary Journalism» атты кітаптан алған конвергентті журналистикадағы ақпараттың таралу ережесін ұсынамыз.

Конвергентті журналистикада оқиға мына ретпен тарайды:

1. *Келіп жеткен ақпарат туралы сайтқа бір-екі абзацты хабарлама жарияланады.*

2. *Болып жатқан оқиға туралы толығырақ ақпаратты қайдан алуға болатынын хабарлайтын радио хабар таратылады.*

3. *Видео түсіріліп, теледидардан жаңалық айтылып, радиодан оқиға туралы сайттағы ақпарат таратылады.*

4. *Сайтқа толықтырылған мәтін видеомен бірге жарияланып, газетке басылып шығуы ықтимал графиканың кескіні жарияланады. Сайттарға мәтіннің бәрінде сілтемелер болады.*

5. *Күндізгі/кешкі радио және теле жаңалықтарға оқиганың толық нұсқасы әзірленеді. Радио және теле жаңалықты таныстырғандар оқиға туралы толық ақпаратты сайттан және ертең жарық көретін газеттен оқуға болатынын ескертеді.*

6. *Газет жарық көреді. Газеттегі мақалада оқиға қатысты видеоны, аудионы және тағы басқа қосымша сілтемелерді сайттан табуға болатыны хабарланады (Emerging Issues in Contemporary Journalism, 2006).*

Оқиганың хабарлану реті медиа ұйымның қолында бар ресурстарға орай түрленуі ықтимал [2]. Сол себепті онлайн режимде оқиға орнынан редакцияға тікелей репортаж беру конвергентті журналисті басқалардан ерекшелейді.

Әрі медиадағы конвергенция – «төртінші билікті» негізгі ғылыми құрылымдарды біріктіруге шақырады. Медиа-өнімдердің жанрлық және стилистикалық шекарасын нығайтады, нарықтық параметрдегі маңызын ұлғайтады. Бір сөзбен айтқанда конвергенция ұжымды күтпеген оқиғаларға, қиын жағдайларға кәсіби икемдеуге арналған ширақ жүйе.[1]

Олай болатын болса, сөз соңында айтарымыз қазіргі университет қабырғасында болашақ журналист боламын деп келген білімгерлерге бірінші курстарынан бастап публицистика, публицистік шығармашылық шеберханасы, публицистік шығармашылық негіздері сынды нәрселерді тықпалаймыз. Бірақ, қазіргі заманда сол публицистиканы оқитын адам бар ма өзі? Оның бәрі өткен ғасырдың қойнауында қалған дүние емес пе? Қазір жаңа заман. Ақпараттар ағынының заманы. Сол үшін жаңа медианы меңгеруіміз, әрі меңгертуіміз керек!

Әдебиеттер

- 1 Massaget.kz қазақ ойын-сауық порталы. Конвергентті журналистика – теория мен тәжірибе ұштастығы. Әсел Асанова. 29 шілде 2015 жыл.
- 2 MINBER.KZ Ұлттық интернет газеті. Конвергентті журналистика және дүмше журналист. Асхат Еркімбай. 08.02.2013 жыл.
- 3 vision.kz блог-платформасы. Конвергентті журналистика. Данелия. 20.02.2012.
- 4 Мультимедиа анықтамалығы. Справочник по мультимедиа. Қазконтент АҚ.
- 5 Baq.kz ақпараттық порталы.

References

- 1 Massaget.kz Kazakh-Oiyn sauық portals. Konvergentti Journalism – theory changed tәzhiribe ұshastyry. Әsel Asanova. 29 shilde 2015zhyl
- 2 MINBER.KZ Ұlttyқ Internet gazeti. Konvergentti journalism zhane dүmshe journalist. Askhat Erkimbay. 08.02.2013 zhyl.
- 3 Yvision.kz blog platformasy. Konvergentti journalism. Danelia. 20.02.2012.
- 4 Multimedia Multimedia anyqtamalyry. Spravochnik. Kazkontent Ak.
- 5 Baq.kz aқparattyқ portaly.